

De tre mässorna

En julberättelse

av

Alphonse Daudet

I

- Har vi två tryfferade kalkoner nu, Garrigou? ...
- Jo då, fader får två härliga kalkoner välfyllda med tryffel. Jag vet det eftersom det är jag som hjälpt till att fylla dem. Skinnet var så utspänt så att stekningen höll på att spräcka det ...
- Jesus-Maria! Jag som tycker så mycket om tryffeln! ... snabbt hit med min rock, Garrigou ... fick du reda på någon annat ute i köket? ...
- Jo, allt möjligt gott ... det enda vi har gjort i dag efter tolv är att plocka fjädrar på fasaner, härfåglar, orrar och tjädrar. Det flög fjädrar överallt ... sedan kom de från dammen med ål, guldkarp, foreller och ...
- Vet du hur stora forellerna var, Garrigou?
- Ungefär så här, fader ... enorma! ...
- Milde herre Gud! Jag ser dem nästan framför mig ... har du fyllt vinet i kannorna?
- Fader kan vara lugn, kannorna har jag fyllt på med vin ... men, kära nån! Det är inte så fint som det ni ska dricka efter midnattsmässan. Om ni kunde se det som finns i matsalen på slottet, alla karafferna fulla med vin som glöder i alla de färger ... och silvertallrikarna, de med fina mönster också, blommorna, ljusstakarna! ... maken till nattbjudning får man leta efter. Markisen har bjudit in finfolket i hela grannskapet. Ni blir alla gånger fyrtio eller fler vid bordet, utan att räkna kunglig notarie och intendenten ... fader är verkligen lyckligt lottad att få vara med där! Att bara känna doften av de fina kalkonerna, ja, jag har doften av tryffel i näsan vart jag än går... Mmm! ...
- Nåja, nåja, mitt barn. Vi aktar oss väl för frosseriets synd, särskilt på julnatten ... gå nu och tänd ljusen och ring i klockan första gången till mässan. Midnattstimmen närmar sig och vi får inte bli försenade ...

Detta samtal fördes en julnatt i början av nådens århundrade sextonhundra, mellan Barnabaternas föreståndare Don Balaguère, och den gamle föreståndaren för Barnabiterna som nu var kaplan för herrarna av Trinquelage, och hans unge sekulärkanik Garrigou, eller vad man i alla fall trodde var unge sekulärkaniken Garrigou, för ni kommer ju att förstå att djävulen den kvällen uppträtt med den unge sakristanens runda och osäkra anletsdrag för att lättare inleda den gode prästen i frestelsen att begå frosseriets förskräckliga synd. Medan alltså han som kallade sig Garrigou (hum, hum!) med båda armarna satte igång klockorna i slottskapellet började den vördade prästen ikläda sig mässhaken i slottets lilla sakristia; och påverkad som han var i sin ande av dessa gastronomiska beskrivningar upprepade han tyst medan han skrudade sig:

- Stekta kalkoner ... guldkarp... så här stora foreller! ...

Ute blåste kvällsvinden och förde med sig tonerna från klockorna, samtidigt som ljus från lyktor började synas i skuggan av Ventouxbergets sluttningar, där Trinquelages gamla torn reste sig. Det var arrendefamiljerna som kom för att höra midnattsmässan i slottet. De tog sig sjungandes uppför backen fem, sex tillsammans, med en präst först med lykta i handen. Kvinnorna hade svept in sig i sina stora bruna kragmantlar och under dem trängde barnen ihop sig för att söka skydd. Trots den sena timman och kylan travade man glatt på med tanke på de bord som skulle dukas upp för dem efter mässan nere i de stora köken. Emellanåt kom en herremans kaross uppför den branta backen med fackelbärare i täten och med månen som speglade sig i rutorna. Eller också var det en mulåsna som travade på med bjällerklang eller arrendebönderna som kände igen fogden i ljuset av dimhöljda facklor och hälsade när han passerade förbi:

- God kväll, god kväll, herr Arnoton!
- God kväll, god kväll, mina kära!

Natten var klar och de kylslagna stjärnorna skimrade; nordanvinden nöp i skinnet och ett lätt snöblandat regn gled över kläderna utan att blöta ner dem, som för att troget hålla sig till traditionen med snövita

jular. Högst uppe i backen låg slottet som ett mål för färden med sin enorma mängd torn och pinjonger, klockstapeln som reste sig mot den blåsvarta himlen och en mängd små ljuskällor som mot byggnadens mörka bakgrund blinkade ömsom svagt och starkt i rörelse bakom alla fönstren, likt gnistorna som far fram i askan efter bränt papper... Efter vindbryggan och stora grinden måste man för att komma till kapellet ta sig över första innergården som var full av vagnar, betjänter och bärstolar, allt upplyst av de brinnande facklorna och köksugnarnas eldsflammar. Man hörde det lilla pickande ljudet från spetten, skramlet från kastrullerna, klangen från kristallglaset och silverbesticken som lades i ordning för måltid; till detta kom en ljummen ånga som luktade gott av det stekta köttet och röran av välkryddade såser och som fick alla, både arrendebönder, kaplan och arrendatorer, att säga:

- Vilken härlig nattbjudning vi får efter mässan!

II

Dingeliding! ... dingeliding! ...

Det är midnattsmässan som börjar. I slottskapellet, som liknar en miniatyrkatedral med korsande bågar och monterande sniderier i ek, har tapisserier hängts upp och alla vaxljus tänts. Och så mycket folk! Och vilka högtidskläder! Först ser man slottsherren av Trinquelage klädd i laxfärgad taft och bredvid honom alla de inbjudna herremännen. På sammetsklädda bönpallar mitt emot har gamla änkemarkisinnan i sin eldfärgade brokarklänning tagit plats med unga frun av Trinquelage, vars hår satts upp i tornform med spetsar enligt senaste modet vid franska hovet. Längre bort syns välrakade fogden Thomas Arnoton och herr notarien Ambroy, båda svartklädda med stora peruker med framkant, som mitt i allt bjärt siden och damast med invävda figurer anslår en allvarligare ton. Sedan kommer de korpulenta hovmästarna, pagerna, sömmerskorna, intendenterna, högvördiga fru Barbara med alla sina nycklar som hängde på sidan i en nyckelkedja av fint silver. Längst bak sitter det lägre tjänstefolket på bänkar tillsammans med uppasserskorna och arrendebönderna med sina familjer. Och så till sist allra längst bort, tätt intill stora dörren, kökspojkar, som omärkligt öppnar och stänger den när de med lite kyrklig uppsyn kommer in mellan två såser och drar med sig doft av

stärkande nattlig måltid in i det festligt utsmyckade kyrkorummet som var halvvarmt av de många tända vaxljusen.

Var det att bara se dessa små vita baretter som distraherade celebranten? Var det inte snarare den lilla sakramentsklocka som Garrigou så frenetiskt vred på hit och dit vid foten av altaret med infernalisk hastighet, som för att hela tiden säga:

- Nu skyndar vi på, nu skyndar vi på... ju förr vi är klara ju tidigare sitter vi till bords.

Vad som händer är att kaplanen, var gång denna djävulens klocka ringer, glömmer mässan och bara tänker på den sena nattens mat och dryck som väntar. Han föreställer sig hur kockarna mumlar och knotar och tänker på ugnarna där elden brinner som i en smedja eller på imman som stiger upp under karotternas gapande lock och på två magnifika välfyllda, uppsvällda och tryffelmarmerade kalkoner...

Eller också ser han rader av pager som går förbi med rykande, frestande maträtter och går i tankarna själv med dem in i stora salen som redan står färdig för festen. Vilka ljuvligheter! Här står det enorma bordet dignande och sprakande med påfåglar klädda i sina fjädrar, fasaner med sina guldkimrande vingar, rubinröda flaskor, pyramider av frukt utlagt på friska grenverk, och dessa underbara fiskar som Garrigou talade om (jo, just Garrigou!) och som vilade på en fänkålsbädd, pärlemorliknande sköldpaddsskal liksom uppstigna ur vattnet med en doftande kryddbukett i sina vidunderliga näsborrar. Blotta tanken på dessa underverk var så stark att Don Balaguère tyckte att dessa storartade rätter serverades framför honom på den broderade altarduken, och att han därför två eller tre gånger, i stället för *Dominus vobiscum !*, kom på sig med att säga *Benedicite* för matvälsignelsen. Bortsett från dessa små felsägningar fullgjorde den vördige mannen sitt officium mycket samvetsgrant utan att hoppa över en enda rad eller missa någon knäböjning. Det hela gick ganska bra ända till slutet av första mässan; för ni vet ju att samma officium ska firas tre gånger i följd på Juldagen.

- Det var en det! sade kaplanen med en lättnadens suck; sedan gav han utan att förlora en minut tecken åt sin sekulärkanik, eller åt den han trodde var kaniken, och ...

Dingeliding! ... dingeliding! ...

Det är den andra mässan som börjar och med den börjar också Don Balaguères synd.

- Fort, fort, skynda på, hörs det från Garrigous sarkastiska klocka, och den här gången kastar sig den olycklige celebranten, helt i händerna på frosseriets demon, över sitt missale och slukar sidorna med en glupskhet som bara förklaras av hans överstimulerade aptit. Han böjer sig, reser sig, slarvar med korstecknet och knäböjningarna, allt med en sådan frenesi att alla liturgiska gester stökas undan för att snabbare komma till slutet. Det är knappt han ens sträcker ut armarna över evangelieboken eller slår sig för bröstet vid *Confiteor*. Det är svårt att avgöra vem som sluddrar snabbast, han eller kaniken. Verser och responser rusar på och krockar och knuffas. Orden uttalas till hälften utan att öppna munnen, vilket skulle ta för mycket tid, och slutar i obegripligt mumlande.

- *Oremus ps ... ps ... ps ...*

- *Mea culpa ... pa ... pa ...*

Som de jäktade vinbärgarna trampar druvorna i vinjäsningskaret muttrar sig båda två genom mässans latin så det stänker åt alla håll.

- *Dom ... scum!* ... säger Balanguère.

- ... *Stutuo!* ... svarar Garrigou; och den fördömda lilla klockan som ringer hela tiden så att det slår lock för öronen, som de där bjällrorna postdilighenshästar får på sig när man vill få dem att gallopera i full fart! Då förstår ni att en stilla mässa är snart avklarad i den farten.

- Det var den andra, säger kaplanen alldeles andfådd och snubblar sig svettig nerför altartrapporna utan att ta sig tid att hämta andan och då...
Dingeleding! ... Dingeleding! ...

Det är tredje mässan som börjar. Bara några steg återstår för att komma till matsalen men i takt med att det nattliga bordet närmar sig grips tyvärr den osalige Balaguère av en alldeles galen otålighet efter sitt frosseri. Den inre bilden blir allt klarare – guldkarparna, de stekta kalkonerna ligger och väntar ... han petar på dem ... han ... Milde Herre Gud! ... det ryker om rätterna, det doftar om vinerna, lillklockan darrar ursinnigt i hans hand och den lilla sakramentsklockan skriker honom i örat:

- Fortare, snabbare, ännu kvickare! ...

Men hur kan han överhuvudtaget läsa fortare? Läpparna rör sig knappt. Han uttalar inte orden längre ... det enda han kan göra är att lura Gud i hans godhet och trola bort mässan för honom ... Det är precis vad han gör, den stackarn! ... Han faller för frestelsen en gång, två gånger och så hoppar han över en vers och så en till. Så är epistelläsningen för lång och han läser inte hela, han snuddar vid evangeliet och går helt förbi *Credo* och hoppar över *Pater noster*. Han tar lätt på offertoriets tacksägelsebön och störtar sig hänförd och språngvis därmed ner i den eviga fördömsen, i varje ögonblick åtföljd av den förgrifliga Garrigou (*vade retro, Satanas!*), som bistår honom i hjärtligaste samförstånd, håller upp mässhaken, vänder två blad i taget, buffar på läspulpeterna, välter upp och ner på de små krukorna på kredensbordet och skakar ljudligare och ljudligare och allt snabbare i sakramentsklockan.

Se sedan bara hur förfärade alla ministranterna ser ut! De är tvungna att efter prästens minspel hänga med i denna mässa som de inte uppfattar ett enda ord av, så att några reser sig medan andra faller på knä eller sätter sig när andra står upp. På korbänkarna väcker alla delar av denna hopkokta gudstjänstsordning de mest aparta attityder till liv. Julstjärnan bleknar på sin himlaväg till det lilla stallet längre bort av förskräckelse över denna förvirring ...

- Det går för fort, fader ... vi hänger inte med, muttrar den gamla änkenåden och virrar till sig med sin hatt.

Herr Arnoton vänder sig med sina stålbågade stora glasögon till sin församlingsgranne och undrar var tusan man egentligen befinner sig. Det är bara det att alla dessa hyggliga människor själva egentligen bara tänker på den nära förestående måltiden och inte bryr sig om att mässan drar i väg med sådan fart; och när Don Balaguère strålande i hela ansiktet vänder sig till deltagarna och ropar för full hals: *Ite missa est*, är det bara en enda röst i kapellet som svarar med samma glada och smittande *Deo gratias*, att man kunde tro att de alla redan satt till bords och avnjöt måltidens första läckerheter.

Fem minuter senare satte sig de högvördiga tillsammans i stora salen med kaplanen i mitten. Hela det upplysta slottet genljöd av sång, rop, småprat och skratt. Fader Don Balanguère själv dränkte samvetsqualen över sin synd med rikligt påvevin och fint köttspad och stack gaffeln i en järpevinge. Som han drack och åt dog den stackars helige mannen av en otäck hjärtattack utan att ens få tid till sin ånger. Så kom han till himlen på morgonen fortfarande påverkad av festens glammande och jag låter er fritt föreställa er hur han blev mottagen.

- Försvinn ur min åsyn, du dåliga kristna människa, sade den högste Domaren, allas vår mästare, till honom. Felet du begått är stort nog att utradera alla dygder under ett helt liv ... Du har alltså bestulit mig på en midnattsmässa ... då får du gottgöra mig med tre hundra mässor i dess ställe, och du kommer inte in i paradiset förrän du firat dessa tre hundra julmässor i närvaro av alla dem som syndat på grund av ditt fel och tillsammans med dig ...

... Så ligger det alltså till med legenden om Don Balanguère, som den berättas i olivernas land. I dag finns inte slottet Trinquelage kvar, men kapellet står fortfarande upprätt högt uppe på berget Ventoux i en dunge friska ekar. Den uppbrutna dörren slår i vinden och gräset växer över tröskeln. Det finns fågelbon på altarhörnen och i muröppningarna till spetsfönstren där färgen i glasmålningarna för länge sedan försvunnit. Men det sägs att ett övernaturligt ljus rör sig i dessa ruiner varje år vid jultiden och att bönderna på väg till mässan och nattmaten tycker sig se detta kapellspöke upplyst av osynliga vaxljus som brinner i fria luften till och med när det snöar och blåser. Ni kan skratta om ni vill, men en vinbonde från trakten som heter Garrigue, och som antagligen är en släkting i nedstigande led till Garrigou, har bedyrat mig, att en julafton när han var lite påstruken hade han gått vilse på berget åt Trinquelagehållet, och att han då hade sett något ... fram till klockan elva var det ingenting. Det var släckt, tyst och orörligt överallt.

Men plötsligt, mot midnatt, hade en gammal klocka hörts ringa högt upp i klocktornet, som om det varit på tio mils avstånd, enligt det gamla måttet. Efter en stund hade Garrigue på vägen i backen sett ljus flämta och formlösa skuggor röra sig. De gick in i kapellets vapenhus och hälsade i viskningar:

- God kväll, herr Arnoton!
- God kväll, god kväll, mina barn! ...

När alla kommit in gick min vinbonde, som är en hygglig karl, försiktigt närmare och fick genom den spruckna dörren se ett märkligt skådespel. Alla som han sett passera förbi hade ställt sig runt koret i all långskeppets bråte, som om de gamla bänkarna fortfarande funnits kvar. Vackra damer i brokaddräkter och spetshuvudbonader, herrar utstyrda från topp till tå, bondfolk med blomstermönstrade jackor som i gången tid, alla såg de gamla, avdankade, dammiga och trötta ut. Emellanåt kom nattfåglarna, som var de vanliga gästerna i kapellet, flygande kring alla de vaxljus som väckt dem och vars flammor såg ut som om de brunnit bakom tunt flor. Och det som Garrigue tyckte var särskilt roligt att se var en viss person med stora stålbåsglasögon som i varje ögonblick ruckade på sin höga svarta peruk på vilken en av dessa fåglar satt fast och insnärjd men ändå slog med vingarna utan ett ljud.

Längst bak satt en stum liten gubbe, inte större än ett barn, mitt i koret och ringde vilt i en klocka utan kläppar medan en präst klädd i något slags gammeldags förgyllt gick fram och tillbaka framför altaret och läste böner som man inte kunde uppfatta ett enda ord av ... jo visst var det Don Balaguère, som höll på att fira sin trehundra stille mäsas.

Författaren Alphonse Daudet

Bland 1800-talets stora franska författare intar Alphonse Daudet (1840-1897) en särställning. Hans realism är inte den objektivt och skoningslöst granskande studien av människan och samhället som hos Flaubert och Zola, utan har sin styrka i en ofta milt humoristisk men samtidigt avslöjande människoskildring.

Som fattig sydfransman nådde han stora framgångar i Paris med romaner, noveller och teaterstycken. Novellen "Flickan från Arles" blev en stor framgång genom Bizets opera med samma namn. "De tre mässorna" ingår i den klassiska novellsamlingen "Brev från min kvarn" (1866).

(Översättning från franskan, Göran Fäldt, 2014)

